

ԵԹՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՍՏԵՐԵՈՏԻՊ ԳՈՓՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ԾԱՌԸ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Լ.Գ.Ղարախանյան

«Ստերեոտիպ» հասկացությունն առաջին անգամ օգտագործել է Ռուտեր Լիպմանը իր «Հասարակական կարծիք» գրքում /1922 թ./: «Ստերեոտիպ» հասկացության բացահայտման գործում մեծ դեր են ունեցել Գ. Օլպորտը, Է. Արմսոնը, Ռ. Բրաունը, Բեթթենը, Այզենկը, Ուգենսեն և այլն: Ժամանակակից հոգեբանական գրականության մեջ «ստերեոտիպ» հասկացությունն ունի տարաբնույթ սահմանումներ, որոնք ընդհանրացված ձևակերպումն ունի հետևյալ նկարագիրը. ստերեոտիպը, այդ թվում և էթնիկական ստերեոտիպը, մարդկանց ու խմբերի մասին ընդհանրացված ու կայուն պատկերացումներն են, որոնք իրենց մեջ ամփոփում են ստանդարտացված խմբային փորձը՝ ավելի հաճախ սղոցատելով իրականությունը: Այդատված իրականության ընկալումը տեղի է ունենում միջանձնային շփումների, սոցիալականացման և մշակութային տրանսմիսիայի միջոցով:

Ստերեոտիպ հասկացությունը պետք է դիտարկել դիրքորոշում, նախապաշարմունք, կանխակարծություն հասկացությունների հարաբերակցման հետ: Նախապաշարմունքը համարվում է բացասական դիրքորոշում, դիսկրիմինացիան՝ բացասական վարքագիծ[1]: Լրան պահեր, երբ ստերեոտիպ, նախապաշարմունք և դիսկրիմինացիա հասկացություններն նույնական բնույթ են կրում: Անտիսեմիտիզմը /հակահրեականություն, հրեատյացություն/ որպես այդպիսին ձևավորվում է որպես բացասական դիրքորոշում /նախապաշարմունք/, ընդհանրացվել ու կայունացել է որպես ստերեոտիպ և դրսևորվել որպես բացասական վարքագիծ՝ դիսկրիմինացիայի ձևով:

Ստերեոտիպներ ստեղծվում են ձևավորված դիրքորոշումների հիման վրա, ասիմիլյացիայի ներկայատու գործընթացի ամրապնդման արդյունքում և անձի սուբյեկտիվ կամ օբյեկտիվ գնահատականը այս կամ այն երևույթի նկատմամբ դեմոնիմալորվում է մշակված դիրքորոշումներով: Որոշ հեղինակներ հավելած են ստերեոտիպը դիտել որպես դիրքորոշման իմացական տարր /Յու. Պ. Պլատոնով, Ն. Վ. Խաբիտոնով/ [2]: <http://www.gumer.info/bibliotek-Buks/Sociolog/Plat/23.php> էջ 5:

Ստերեոտիպը, որպես հոգեբանական երևույթ, օժտված է մի շարք որակներով, որոնցից արժե ատանձնացնել ստադիստիկ պլանում առկա ամբողջականության, գնահատման երանգավորման, սխալ ինֆորմացիայի չափաբաժնի որակները: Ստերեոտիպի դիմադրել պլանում առկա են կայունության, ժիզդիտության, կոնսերվատիվզմի, նոր ինֆորմացիայի նկատմամբ դրսևորվող ցածր պլաստիկության /հարմարվողականության/ որակները: Ստերեոտիպի կառուցողական պլանում առկա է հուզական, կամային և թացիոնալ էլեմենտների համակցումը /Պլատոնով, Խաբիտոնով/։ <http://www.gumer.info/bibliotek-Buks/Sociolog/Plat/23.php> էջ 3: Ընդունված է նաև այն կարծիքը, համաձայն որի մարդկանց մոտ ի սկզբանե ձևավորվում է դիրքորոշումը և ապա վերջինիս թվանդակությունն ամփոփող ստերեոտիպը: Ընդունված է նաև ստերեոտիպը որպես դիրքորոշման ձև համարելու կարծիքը:

«Ստերեոտիպը» դիտվում է որպես մարդկանց ու երևույթների վերաբերյալ կանխակալ կարծիք, որը հետևանք է կոնկրետ երևույթի ոչ թե անմիջական գնահատականի՝ հիմնված թաքմ տաքավորությունների և վերլուծությունների վրա, այլ ստացված է ստանդարտացված դատողություններից ու սպասելիքներից[4]: Ստերեոտիպը սոցիալական դիրքորոշման այն տեսակն է, երբ մարդը մեծելով անհատական տարբերությունները, օրինաչափ և ընդունելի է դիտում այս կամ այն սոցիալական խմբի կամ էթնիկական հանրույթի գործելակերպն ու մտածողությունը: Սոցիալական հոգեբաններից շատերը դիրքորոշումները /էթնոքոլոգիաներ/ դիտում են մարդու վարքի գլխավոր դրդապատճառ: Գիտական հոգեբանության բնագավառում սոցիալական դիրքորոշման առավել հստակ սահմանման հեղինակ է համարվում Գորդոն

Օլպորտը: «Դիրքորոշումը հոգեմայրադային պատրաստականության վիճակ է, որը ստեղծվել է փորձի հիման վրա և ուղղություն տվող, դինամիկ ազդեցություն է գործում այն բոլոր օբյեկտների կամ իրադարձությունների նկատմամբ անձի հավագողմաների վրա, որոնց հետ նա կապված է»[5] «Գ. Օլպորտի կարծիքով դիրքորոշումների ճիշտ չափումների դեպքում հնարավոր է կանխատեսել մարդու վարքը»[6]: Առհասարակ ընդունված է այն կարծիքը, համաձայն որի՝ դիրքորոշումներն ունենում են ներք հստակ կոմպոնենտներ: «Արժեքային, որն արտահայտում է մեր սերը կամ ատելությունը տվյալ օբյեկտի նկատմամբ, հավատի կոմպոնենտը /մենք վստահ ենք այն բանում, որ տվյալ օբյեկտը իրականում ա՛յն է, ինչի սխալն մենք մտածում ենք/ և վարքային կոմպոնենտը՝ տվյալ օբյեկտի նկատմամբ որոշակի ձևով ազդելու պատրաստականությունը»[7]:

Պետք է ասել, որ հոգեբանները տարակարծիք են նաև ստերեոտիպների իռացիոնայության մասին տեսակետներում: Իռացիոնայության բնորոշումն արդարացվում է ստերեոտիպի վարքային դրսևորումներում ատրիբուցիայի /վերագրման/ մեխանիզմի հաճախակի դրսևորմամբ: Ընդդիմ հայտնի ֆիզիկական զրափշտության ստերեոտիպը համաձայն որի բոլոր զրափշ արտաբիժով մարդիկ օժտված են ցանկալի հատկանիշներով, վկայում են ստերեոտիպի իռացիոնայության մասին:

Մարդն ըստ Գ. Օլպորտի հավկած է կանխակարծության ու նախապաշարմունքների սեռմանը, որը պայմանավորված է նրա կենսական փորձի ընդհանրացման, կոնցեպտուալիզացման ու կատեգորիզացման նորմալ, բնական ձգտումներով: Այստեղ, անշուշտ, զուգորդվում են մարդու անմիջական փորձն ու իռացիոնալ տալովորությունները: Այսպիսի պատկերացումներում, Օլպորտի կարծիքով՝ բացակայում է ճշմարտության կորիզը, և դրանք կարող են իյնալիս սակ ասնկաններ, հույզերի և ֆանտազիաների վրա:

Ստերեոտիպը դրսևորվում են ինչպես սոցիալական, այնպես էլ միջէթնիկական շփումներում ու մշակութային տրանսմիսիաններում /տարածահատորդում/: Ըստ որում յուրաքանչյուր էթնոս /Գ. Մ. Անդրեյևա, Ի. Լոն, Գ. Օլպորտ, Ա. Նալչայան/ ստերեոտիպացված պատկերացում ունի ինչպես իր /ավտոստերեոտիպեր/, այնպես էլ այլ էթնոսների /հետերոստերեոտիպեր/ հոգեբանական առանձնահատկությունների մասին:

Հոգեբաններն առանձնացնում են էթնիկական ստերեոտիպների երկու հիմնական տեսակ՝ պատաստերեոտիպեր՝ պատկերացումները սեփական էթնոսի մասին ու հետերոստերեոտիպեր՝ կարծիքների ու պատկերացումների ամբողջություն այլ էթնիկական խմբերի մասին:

Էթնիկական ստերեոտիպերն արտահայտում են էթնոսի դրդապատճառները, արժեքային կոդմբորոշումներն ու գաղափարախոսությունը, ինչպես նաև բովանդակում բնավորության գծեր: Սակայն պետք է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ ստերեոտիպները օբյեկտիվ ինֆորմացիա են պարունակում տվյալ էթնոսի բնավորության մասին: Դրանքն հոգեբանական դիրքորոշում ձևավորվում է այն երկու էթնոսների միջև, որոնք դաշնակցային, բարեկամական հարաբերություններ ունեն իրար նկատմամբ: Բացասական հոգեբանական դիրքորոշում երկու էթնոսների միջև ձևավորվում է, երբ նրանց փոխհարաբերություններում առկա են մրցակցության, տիրապետման ու թշնամանքի երևույթները: Այլ է իրավիճակը այն երկու էթնոսների միջև, երբ նրանց հարաբերություններում երկաբ ժամանակ իշխել են պատերազմներն ու կոնֆլիկտները: Եթե էթնոսների այսպիսի հարաբերություններին հաջորդում են հալածարարության ու համագործակցության փոխհարաբերությունները, այնուամենայնիվ ձևավորված կարծրատիպերը ենթագիտակցորեն գործում են՝ հարդրելով շինծու և արհեստական երանգներ: Ուսումնասիրելով Դարաբադի հայերի և ադրբեջանցիների միջէթնիկական հարաբերությունները, գալիս ենք այն համոզման, որ արտաքուստ հորիզոնական թվացող հարաբերություններն ուղղահայաց էին, որի հիմքում է էթնիկական ստերեոտիպերի կանխակարծության, նախապաշարմունքների ու ստրեյվիտիվ տրամադրվածության երևույթներն էին:

Ստերեոտիպերն իրենց յուրահատուկ դրսևորումներն են ունենում միջէթնիկական հարաբերություններում: «Էթնիկական ստերեոտիպ» հասկացությունն հինգ ձևավորվում է ազգերի փոխադարձ ընկալումներում՝ հանդես գալով որպես կայուն դիրքորոշում այս կամ այն էթնոսի կամ էթնիկական հանրույթի նկատմամբ: Էթնիկական ստերեոտիպերը էթնոսների հոգեբանական գործունեության արդյունք են և իրենց մեջ ամփոփում են տվյալ էթնոսի կուտակված փորձը, էթնիկական բնավորության և ինքնագիտակցության առանձնահատկությունները և իրավմամբ կազմում են նրա մշակույթի անբաժանելի մասը: Էթնիկական ստերեոտիպն այսօր էլ դիտվում է որպես սոցիալական ստերեոտիպի մի ձև, որն տարբերվում է բովանդակային առումով: Էթնիկական ստերեոտիպ հասկացության տակ

հասկացվում է էթնիկական խմբերի ֆիզիկական, բարոյական, մտավոր նկարագրի մասին ունեցած ընդհանրացված պատկերացումներ, որն բնութագրվում է առավել հուզականությամբ ու կայունությամբ:

Էթնիկական ստերեոտիպի բովանդակության վրա ազդում են նրեք խմբի գործոններ: Լարդերատիպացնող խմբի յուրահատկությունների մեջ են մտնում տվյալ էթնիկական խմբի հոգեբանությունը, մշակույթն ու առօրյա գիտակցության ամրագրված արժեքային համակարգն ու հասարակական-պատմական զարգացումը: Էթնիկական ստերեոտիպի բովանդակության վրա ազդում են տվյալ էթնիկական խմբի սոցիալ-քաղաքական ու տնտեսական աշխարհայինների գաղափարները և տվյալ բարագայում այլ էթնոսների միջև առկա փոխհարաբերության յուրահատկությունները: Էական նշանակություն ունի նաև նրկու էթնոսների կամ էթնիկական խմբերի միջև առկա պատմական շփումների նրկարատնություն, խորությունն ու կայունությունը: Պատմության ուսումնասիրումն վկայում է, որ միջէթնիկական բոլոր շփումները չէ, որ ձևավորում են դրական միջէթնիկական ստերեոտիպեր: Վերջինիս ձևավորման համար անխուսափելի են հավատարության ու վստահության անապաման առկայությունը, ինչը չդրսեղովեց ոչ միայն դարաքաղի հայեր-ադրբեջանցիներ, այլև հայ-թուրքական դարավոր շփումներում: Դրական էթնիկական ստերեոտիպերի ձևավորման համար անխուսափելի պայման է դիտվում ավանդական նորմերի ու արժեքների նկատմամբ դրստորվող հարգանքը:

Պետք է ասել, որ ստերեոտիպերը դժվարությամբ են ննթարկվում փոփոխությունների: Սոցիալական ստերեոտիպերի ուսումնասիրման գործում զգալի ներդրում ունեցող Թեյնթլը գտնում էր, որ սոցիալական ստերեոտիպերը յուրացվում են շատ վաղ, կուպիտ են և դժվարությամբ են ննթարկվում փոփոխությունների, ըստ որում, առավել ընդգոված ու թշնամական բնույթ են կրում, նրեք խմբերի միջև ծագում են լարվածության ու դիսհարմոնիայի ու անհանդուրժողականության նրկություններ: Հակասոցիալական /հակառուսական/ ստերեոտիպը այնքան ուժեղ է, որ արտասահմանյան որոշ նրկներում շարունակում էր գործել նույնիսկ խՍՀՄ փլուզումից հետո: Ավստրիայում տեղի ունեցած մարդկանց մասսայական զնդակահարություններից ու թաղումներից հետո իսպանական թերթն անթարույց ատելությամբ էր յուսաբանում կատարվածը՝ վերագրելով այն թուսնեին /կոմունիստներին/: «Էլ Պայս» թերթի յուսաբանող Է. Արոնը սարկագմով գրում է. «Ռուսները շարունակում են իրենց բնության մեջ մնալ որպես մարդասպաններ, այդպիսին է նրանց ջախսան, սպանում են չնչններին և ընդհանրապես ով պատահի: Նրանք այնքան վատն են, որովհետև նրեք են կոմունիստներ»[8]:

Ուսումնասիրությունները պարզում են, որ ստերեոտիպը, մասնավորապես էթնիկական ստերեոտիպը ժամանակի ընթացքում կարող է փոփոխության ննթարկվել տարբեր արտաքին ու ներքին գործոնների ազդեցության տակ: Այսպես, «Սևամորյաների մասին քաղաքական նկարագրի ժամանակի ընթացքում դարձավ առավել չափավոր»[9]:

Էթնիկական ստերեոտիպերի փոփոխությունների վրա ակնհայտ են քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական ու հասարակական փոփոխությունները: Փորձենք հիշել ու համեմատել ինչպիսին էր ֆաշիստական Գերմանիան մեր ընկալումներում խՍՀՄ տարիներին և ինչպիսին է այն այսօր: խՍՀՄ կազմում ապրող ժողովուրդները գտնվելով կոմունիստական զաղափարայնության ու քաղաքական կոնյունկտուրայի պահանջների բավարարման ուղղված քարոզության ներգործության տակ, հստակ պատկերացում չունեին արևմուտքի կենսափոփոխության, քաղաքական ու իրավական գիտակցության ու արժեքային նորմերի մասին: Էվ առհասարակ, մեր պատկերացումները խնդրայուրված էին ոչ միայն զերմանացիների, այլև ամերիկացիների նկատմամբ և արտասահմանում /խՍՀՄ տարածքից դուրս/ ապրող մեր հայրենակիցներին ընկալում էինք ոչ դրական դիտակետից, ընդհուպ մինչև խուսափողական տրամադրվածություն: Ասենք՝ մարդկանց կենսագրականների վերջում անապաման շնշտվում էր այսօր արդեն ծիծաղ հարուցող հետևյալ արտահայտությունը. «Արտասահմանում բարեկամներ չունեն»:

Սոցիալական սատուսի փոփոխության դնպրում փոփոխության է ննթարկվում անծի նեկոնցնային ու նրա նկատմամբ դրստորվող սոցիալական ստերեոտիպը: Տ. Շիբուտանին որպես օրինակ բերում է Լատուր Դոբսոնի «Ասպետական համաձայնություն» պատմվածքի օրինակը, որում ազգությամբ ոչ հրեա հեղինակը գործընկերներին հաղորդում է իր հրեա լինելու մասին, և ցնցվում, թե ինչպես է նրա նկատմամբ փոխվում շրջապատի վերաբերմունքը [10]:

Մեր օրերում արտադիցիաների և ինդիգիաների փոխազդեցությամբ ևս մի շարք էթնիկական և սոցիալական ստերեոտիպեր փոփոխություններ են կրել /ստիսնաղնտանեկան փոխհարաբերությունների, թաղման և հարսանյաց ծիսակարգերի կազմակերպման և այլ/:

Աղցիայական ստերնոտիպերի էական փոփոխություններ են գրանցվել դարաքաղաքային ընտանիքներում: Հիմք ընդունելով գյուղական վայրերում կատարած մեր դաշտային հետազոտությունները՝ կարող ենք խոսել այդ փոփոխությունների մասին՝ վերլուծելով այն հոգեբանական տեսանկյունից:

Լիսիցյանի «Аграрные Нарости Карабах» գրքում ընթերցում ենք. «Ախյան աղջիկ նրեխա ծնող կինը ընտանիքում պատվի չէր արժանանում»[1]: Այսօր Ղարաբաղի հայերի շրջանում այդ ստերնոտիպը զգալի փոփոխությունների է ենթարկվել և չի գործում այնպիսի հուզականությամբ, ինչպիսին անցյալում էր: Աստիճանաբար փոփոխության է ենթարկվել նաև նախախորհրդային շրջանում պահպանված այն ստերնոտիպը, համաձայն որի աղջիկ նրեխային դպրոցից հետո ուսման տալն ընդունված չէր /աղջիկն ուրիշի ապրանք է/: Այս սոցիալական ստերնոտիպն փերթալ արտահայտություն էր ստացել «Ախմիզը որիչի տան ճրագյա»[2] դարաքաղաքային ասույթի մեջ:

Արցախյան շարժումը ցույց տվեց, որ Ղարաբաղի բոլոր ենթաէթնոսների մոտ էլ հավասարապես ուժեղ էր ինքնապաշտպանական աղապտագիայի մեխանիզմը: Ղարաբաղի ենթաէթնոսները եւս մեկը մյուսի նկատմամբ ունեն մշակված ստերնոտիպեր և տեղական աստճանաչատկություններով նրանցավորված էթնոհամայնքային մտածողություն: Ի դեպ, կան այնպիսի ինքնապաշտպանական ստերնոտիպեր, որոնք կոնֆլիկտոզն ենրում ունեն: Մոլորաբար խորական դիրքորոշում է ցուցաբերվում «եկվորներին» /զլամ/ նկատմամբ, որոնց բացասական հատկանիշներ են վերագրվում /վեր քուա լլավ ապրանք ինյար, ուրան պլուն տիրած տեղը կկենար/: Եկվորների նկատմամբ արտահայտված սոցիալական ստերնոտիպն փերթալ զրսերում է ստացել «Լլավ շոնր ուրանց տաանա լլավ հարյում» ասույթի մեջ: Յավաղի է, քայց այսօր էլ չեն բացառվում թշնամական վերաբերմունքի և լարվածության դեպքերը Ղարաբաղի հայերի և Հայաստանից եկած վերաբնակիչների փոխհարաբերություններում: Միջէթնոսալիքային ասճանաչատկության, փոսնազ պարունակող դեպքեր արձանագրվում են ԼՂՀ ՊՁ Հայաստանից գորակույծաների և Ղարաբաղի զինծառայողների միջև, որն, ըստ էության, մեր ժողովրդի տարբեր հատվածների քաղաքակրթական, էթնոհամայնքային մտածողության ու մշակված ստերնոտիպերի զանազանության արդյունք է: Ստերնոտիպերի և էթնիկական ինքնագիտակցությունների կտրուկ փոփոխության վառ օրինակ է ասալին աշխարհամարտից հետո օսմանյան կայսրության տաալալումն ու քնմալականության հիմնավորումը Թուրքիայում /Ռուստաֆա Բենալի նախածննությունը/: «Լլայսերական ժողովուրդն նրեք իրեն չիոնտիֆիկացրեց ազգային հատկանիշներով, այլ միայն կրոնականով: Ժողովուրդը, որի համար իլլամի պատկանելությունը համարվում էր կարևորագույն ինքնարժեքային, հանգիստ տաալը լալիֆաթի ոչնչացումը և մի շարք տարաբնույթ կրոնական արգելքներ»: Ի վերջո՝ ու խիստ կարևոր է, քայց իրենից ֆենկան, որը նրա համար ծառայում էր որպես թուրքի արձանապատկության սիմվոլ և հազավ եվրոպական գլխաշորը-գլխարկը[3]: Պատմության մեջ և քաղաքական կյանքի մերօրյա դիտարկումներն ապացուցում են էթնիկական ստերնոտիպերի արտանդված պաշտպանական ֆունկցիաների աշխատանքը: Փորձենք վկայակոչել գերմանացիների կողմից կազմակերպված հրեաների ցեղասպանությունն ու մերօրյա գերմանա-խորալեական ցեղմ հարաբերությունները: Լլամ վլլաստանի Յարական Ռուսաստանի կազմի մեջ մտնում ինքնակամություններ /1801 թվականի Գեորգիյան պայմանագրով վլլաստանի մտավ Յարական Ռուսաստանի կազմի մեջ/, որի հիմքում ընկած էր հոգեբանական պաշտպանական մեխանիզմը և այսօրվա ժուս-վրացական հարաբերություններում առկա քսնոֆոբիան: Էթնիկական ստերնոտիպերի աշխատանքն, անշուշտ այստեղ արտանդվում է, քաղաքական և աղցիա-տնտեսական ազդեցությունների ներքո: Ուշագրավ է նաև Հայաստանի ներկայիս իշխանությունների Իրանի ֆունդամենտալ կառավարության կամ արաբական աշխարհի հետ վարած քաղաքականությունն, որտեղ ավանդական դիրքորոշումներն ու կարծրատիպերը եւս արտանդվում են: Ըստ էության, չի բացառվում նաև Հայաստանի և Թուրքիայի տնտեսական հարաբերությունների ու համագործակցության իրողությունը: Յայսօր էթնիկական ստերնոտիպերի ուսումնասիրումն իր ակտուալությամբ, պրակտիկ նշանակությամբ գիտական մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում: Ստերնոտիպերի փոփոխության ուսումնասիրումը կարևոր է էթնիկական ինքնագիտակցության ուսումնասիրման, էթնոաֆիլիատիվ տեղեկացների /թնիկական պատկանելության բարձր պահանջմունք/ բացահայտման ու դրանց ակտիվացման ինդիկատորների վեր հանման ուղղությամբ:

Ամփոփում

Ստերեոտիպերի բովանդակության ուսումնասիրությունն հոգեբանության մասնաճյուղապես էթնիկական հոգեբանության գիտական ուսումնասիրման հետաքրքրություններ կայացնող խնդիրներից է: Փոխվում է արդյոք ստերեոտիպի բովանդակությունը: Այս հարցն է դարձել սույն հոդվածի գլխավոր նյութը:

Մեր օրերում տրադիցիաների և ինովացիաների փոխադեցությամբ ևս մի շարք էթնիկական և սոցիալական ստերեոտիպեր փոփոխություններ են կրել /ամուսնադնտանեկան փոխհարաբերությունների, թաղման և հարսանյաց ծիսակարգերի կազմակերպման և այլ: Սոցիալական ստերեոտիպերի էական փոփոխություններ են գրանցվել դարաբաղյան ընտանիքներում: Հիմք ընդունելով գյուղական վայրերում կատարած մեր դաշտային հետազոտությունները կարող ենք խոսել այդ փոփոխությունների մասին՝ վերլուծելով այն հոգեբանական տեսանկյունից: Նյութի ուսումնասիրմանը նպաստել են նաև պատմական փաստերի վերլուծությունները:

Резюме

Исследования содержания этнических стереотипов являются одной из задач, представляющих с научной точки зрения интерес в изучении психологии, в частности, этнической психологии.

Изменяется ли содержание стереотипов? Этот вопрос послужил главной темой для написания данной статьи. В наши времена, в условиях взаимодействия традиций и инноваций, изменились некоторые этнические и социальные стереотипы. Существенные изменения социальных стереотипов были зафиксированы в карабахских семьях. Об этом можно говорить на основе расследований, проведенных в сельских условиях. Изучению данной темы способствовал и анализ исторических фактов.

Գրականություն

1. Майерс Девид Социальная психология 6-ое международ. Изд. Питер, Санкт-Петербург Москва-Харьков-Минск, 2001. с. 408.
2. <http://www.gumer.info/bibliotek-Buks/Sociolog/Plat/23php.tq> էջ 5:
3. Նույն տեղը:
4. Վլան Արմարության /իրավական գիտամեթոդական հանդես/, 42 հունիս, էջ 36, 2003:
5. Նալչաջյան Ա., Սոցիալական հոգեբանություն, Երևան, էջ 242, 2004:
6. Նույն տեղը, էջ 46:
7. Хелль, Д. Зиглер. Теории личности, Питер Санкт Петербург, Москва Харьков, Минск, с.270.
8. Сергей Кара-Мурза. Манипуляция сознанием Москва, Алгоритм, 2004. с. 204.
9. Альберт Налчаджян Этнопсихологическая самозащита и агрессия, Огеган, Ереван, 2000. с.143.
10. Шибутани Т. Социальная психология издательство Москва Ростов-на-Дону «Феникс», 1999. с.208.
11. Лисилян. Армяне Нагорного Карабаха, Ереван, издательство АН Армении, 1992. с. 99.
12. Ղազիյան Ա., Հայ ազգագրություն, բանահյուսություն, նյութեր և ուսումնասիրություններ, Հայկական ՄԱՀ ԳԱ հրատարակչություն, Երևան, էջ 158, 1983:
13. Лурье С.В. Историческая этнография, Аспект-пресс, Москва, 1998. с. 27.

ԱրՊՀ, մանկավարժության և հոգեբանության ամբիոն